

SAYI: 184
YIL: 4

Buradayım ve
eskisinden de fazlayım

S: 4

Semenderlerle Savaş
KAREL ČAPEK

Kapitalizm ve
totalitarizmin
sarkastik eleştirisi

S: 33

Yaptığım iş
gerçek ile kuguyu
bütünleştirmek

S: 40

SELAHATTİN DEMİRTAŞ

SELAHATTİN DEMİRTAŞ

4

Selahattin Demirtaş: Buradayım ve
eskisinden de fazlayım

anıl mert özsoy

14

Başak, Dilda, Delal
ve Selahattin
Demirtaş'tan kolektif
roman: Efsun

onur bütün

21

Firari yazarın 'Efsun'lu düş gücü

yiğit bener

33

Kapitalizm ve totalitarizmin
sarkastik eleştirisi

ali bulunmaz

40

Suphi Varım: Yaptığım
iş gerçek ile kuguyu
bütünleştirmek

okan çil

Yayın Sahibi
AND Gazetecilik ve Yayıncılık,
San. ve Tic. A.Ş. adına
Vedat Zencir

Genel Yayın Yönetmeni
Ali Duran Topuz

İcra Kurulu Başkanı ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü
Anıl Mert Özsoy

Editör
Ezgi Sivrikaya

Grafik Tasarım
Özgür Akkaya

Katkıda Bulunanlar

Anıl Mert Özsoy, Onur Bütün,
Yiğit Bener, Ali Bulunmaz,
Okan Çil

Yönetim Yeri:

Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad. Nazmi Akbacı
İş Merkezi 233-234 Sarıyer/İstanbul
Santral (212) 3463601, Faks (212) 3463635
e-mail: info@gazeteduvar.com.tr
Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı, haber
ve fotoğrafların her türlü telif hakkı AND
Gazetecilik ve Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye
aittir. İzin alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Bu hafta kapağımıza Selahattin Demirtaş'ı taşıdık.

HDP eski Eş Genel Başkanı Demirtaş, yaklaşık beş yıldır Edirne F Tipi Cezaevi'nde tutuluyor. Sosyal medya hesapları aracılığıyla kamuoyuna açıkladığı düşünceleri ve sanatsal üretimleriyle reel politik hayatın içinde olan Demirtaş'ın cezaevinde yazdığı yeni romanı 'Efsun' Dipnot Yayınları tarafından yayımlandı.

Siyasi arenadan aşına olduğumuz mizah ve keskin hicvi romanına da taşıyan; dayanışma, barış ve ortak üretimden bir an olsun geri adım atmayan ve "Elimdeki tüm imkanları kullanarak her açıdan ayakta kalmaya, beni yok etmeye çalışanlara karşı, 'Buradayım ve eskisinden de fazlayım' demeye çalışıyorum" diyen Demirtaş'la edebiyat yolculuğunu konuştuk. Yazar Onur Bütün ve yazar, çevirmen Yiğit Bener ise tüm boyutlarıyla Efsun'u kaleme aldılar.

1890'da doğup 1938'de ölen Karel Çapek, sömürgecilikle birlikte Avrupada hızla gelişen sanayinin yanı sıra kök salan milliyetçiliği ve Birinci Dünya Savaşı'nı gazeteci kimliğiyle izleyip yazılar kaleme aldı. Ardından, kazananları da kaybedenleri de memnun etmeyen ilk topyekûn savaşın, başka büyük bir çatışmayı tetikleyeceğini erkenden fark etti. Nazilerin iktidara gelişine ve totalitarizmin Avrupada günden güne yayılışına tanık oldu; bu gidişatı öykülerinde, romanlarında ve tiyatro oyunlarında sık sık işledi. Çapek'in oldukça dikkat çeken romanı 'Semenderlerle Savaş', Ekin Uşşaklı çevirisiyle Jaguar Kitap tarafından yayımlandı. Ali Bulunmaz'ın kaleminden...

Suphi Varım dediğimizde aklımıza evvela Sokratis serisi gelir. 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başındaki İzmir'de, Rum dedektif Sokratis Eliseos'un maceralarından oluşan serinin sekizinci kitabı geçtiğimiz günlerde raflardaki yerini aldı. Sokratis ve Sisteki Gölgele adını taşıyan kitap Oğlak Yayınları'nın Maceraperest Kitaplar serisine ait. Okan Çil, Varım'la edebiyat yolculuğunu konuştu.

Marifet iltifata tabidir.

İyi okumalar...

Anıl Mert Özsoy

Önceki sayıda;

YENİ ÇIKAN KİTAPLAR...

Bir bahçıvanın şair olarak portresi

Selahattin Demirtaş: Buradayım ve eskisinden de fazlayım

Yaklaşık beş yıldır Edirne F Tipi Cezaevi'nde tutulan HDP eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'la 'Efsun'u konuştuk. Demirtaş, "Hapishanede yazmak gerçekten de bir direniş biçimidir" dedi.

anıl mert özsoy

"Elimdeki tüm imkanları kullanarak her açıdan ayakta kalmaya, beni yok etmeye çalışanlara karşı, 'Buradayım ve eskisinden de fazlayım' demeye çalışıyorum" diyen Selahattin Demirtaş'la edebiyat yolculuğunu konuştuk.

HDP eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, yaklaşık beş yıldır Edirne F Tipi Cezaevi'nde tutuluyor. Sosyal medya hesapları aracılığıyla kamuoyuna açıkladığı düşünceleri ve sanatsal üretimleriyle reel politik hayatın içinde olan Demirtaş'ın cezaevinde yazdığı yeni romanı 'Efsun' Dipnot Yayınları tarafından yayımlandı.

Siyasi arenadan aşına olduğumuz mizah ve keskin hicvi romanına da taşıyan; dayanışma, barış ve ortak üretimden bir an olsun geri adım atmayan ve "Elimdeki tüm imkanları kullanarak her açıdan ayakta kalmaya, beni yok etmeye çalışanlara karşı, 'Buradayım ve eskisinden de fazlayım' demeye çalışıyorum" diyen Demirtaş'la edebiyat yolculuğunu konuştuk.

Son romanınız 'Efsun'la 'içeri'den 'dışarı'yı yazmaya devam ediyorsunuz. 'Seher'den 'Efsun'a geçen süreçte motivasyonunuzu nasıl korudunuz?

Baskılara, hukuksuzluklara ve saldırılara karşı direnmek dışında hiçbir seçeneğin olmaması temel motivasyonumdur, diyebilirim. Elimdeki tüm imkanları kullanarak her açıdan ayakta kalmaya, beni yok etmeye çalışanlara karşı, "Buradayım ve eskisinden de fazlayım" demeye çalışıyorum. Aksi takdirde kendime olan saygıyı, inancımı yitirirdim ve bunun faturası sadece bana çıkmazdı, siyasi mücadelemize de olumsuz yansımaları olurdu.

Hapishanede yazmak gerçekten de bir direniş biçimidir. İradenizin, akıl ve ruh sağlığınızın bırakın çökmesini, güçlendiğini ispat etmenin etkili yoludur. Bu eylem, yani yazmak, hapishanede öz benliğimize dair bir varlık yokluk savaşının somut yansımasıdır. Yazmanın hem bana

Efsun, Selahattin Demirtaş, 244 syf., Dipnot Kitap, 2021.

hem dışarıda direnenlere iyi geldiğini görmek beni 'Seher'den, 'Efsun'a taşıdı sanırım. Ben 'Seher'i yazarken içeride çok sayıda kitap yazmayı planlamamıştım. Ancak baskılar arttıkça yazma isteğim de eylemim de buna bağlı olarak arttı.

'SANATTA POLİTİKLİKTEN KAÇMAK, YAĞMURDA ISLANMAMAK İÇİN AMUDA KALKARAK YÜRÜMEYE BENZER'

'Efsun'da eşiniz Başak Demirtaş ve kızlarınızın yazım sürecine olan katkılarından bahsettiniz. Bakınca kolektif bir çabanın ürünü 'Efsun'... Politik olarak da kolektif hareketi savunuyorsunuz. Edebiyat ve politik tavır yan yana geldiğinde ortaya ne çıkıyor? Kızlarınız ve Başak hanımla birlikte çalışmak nasıldı?

Asıl, edebiyat ve politik tavır yan yana gelmezse ortaya ne çıkıyor diye bakmak gerekir. Benim cevabım, pek de bir şey çıkmıyor olur herhalde. Terry Eagleton, edebiyat kuramı hakkında yazarken politika ile edebiyat arasındaki ilişkiye dair mealen şöyle bir tespit yapar: "Ben edebiyatıma politikayı karıştırmam diyen bir edebiyatçının tavrı bile esasında politiktir." Yani politiklikten kaçış mümkün değil. Esas mesele ise politikliği bilinçli bir tavır olarak edebiyatınıza, sanatınıza yansıtıp yansıtmadığınızdır.

Bu açıdan ele aldığımda, benim tavrım kesinlikle taammüden politik edebiyatçılıktır. Ve politik edebiyat ve sanat, tek kişilik örgüt gibidir. Örgütlü bir siyasi faaliyettir ama örgüt tek bir kişiden oluşur. Kalanlar sempatizandır. Bir politikacı için edebiyat, çok daha özgürce mücadele yürüttüğü, toplumla yeni ilişki biçimleri geliştirebildiği güçlü ama son derece kişisel bir örgüttür.

"Edebiyat ve politik tavır yan yana gelmezse ortaya ne çıkıyor diye bakmak gerekir. Benim cevabım, pek de bir şey çıkmıyor olur herhalde."

"'Efsun'da sadece edebiyata sığındım ve edebiyatın kuralları içinde kalarak kendi sesimi olabildiğince geri çekmeye çalıştım."

İronik biçimde, bu örgütün en çok mücadele ettiği kişi de yazarın bizzat kendisidir. Edebiyatçı ilk mücadeleyi kendisine karşı yürütmelidir ki kendisi bir örgüte dönüşebilsin. Bu da politik bilinç ve duyarlılık gerektirir. Tersini yani politik tavırdan ayrışarak yazmaya çalışan çok yazarı okudum, tek birinden keyif aldığımı ya da etkilendiğimi hatırlamıyorum. Hastanelerdeki perhiz yemeğine benziyordu çoğu. Kendini zorlamanın, kasmanın bir anlamı yok, hayat politiktir ve sanatta ve edebiyatta politiklikten kaçmak, yağmurda ıslanmamak için amuda kalkarak yürümeye benzer. Yine ıslanırsınız ama bir şeyler terstir.

Başak ve kızlarımızla roman üzerine çalışmak hakikaten çok keyifli ve harika bir deneyimdi. 'Efsun'un yazım sürecinde çok mutluydum. Kızlarımız için de farklı bir deneme yapmanın doyurucu yanı vardı ki, bu beni fazlasıyla sevindirdi. Güzel ve özel bir süreçti hepimiz için.

'Efsun'da geriye çekilen bir yazarla karşı karşıyayız. Hikâyeye biat ettiğinizi söyleyebilir miyiz? Yazarların ilk kitapları merakla, ikinci kitapları mesafeye beklenir. İlk iki sınavdan geçtiğinizi düşünüyor musunuz? Son kitabınızla birlikte edebiyatta pişmiş bir yazarla karşı karşıyayız diyebilir miyiz?

Evet, 'Efsun'da sadece edebiyata sığındım ve edebiyatın kuralları içinde kalarak kendi sesimi olabildiğince geri çekmeye çalıştım. Bu açıdan 'Efsun', benim ilk ciddi edebiyat denememdir. İlk üç kitabımda az çok ben vardım, istesem de bundan kaçamıyordum. Politik kimliğimi edebiyatın ardına tümünden gizlemek geri adım atmak gibi geliyordu bana. Yanlış veya doğru ama kendimi buna mecbur hissediyordum. Benim siyasi kimliğime saygı duyan ve beni destekleyen insanlara

"Tüm edebi denemelerimde yaşamın bir bütün olduğunu; zamandan, mekandan, doğadan, toplumdaki, tarihten ve kişisel geçmişimizden yalıtılarak ele alınamayacağını anlatmaya çalışıyorum."

karşı bir vefa gibiydi o duygu. O kitapları yazmadan 'Efsun'u da yazmazdım galiba.

Edebiyat sınavından geçip geçmediğime gelince, buna karar verecek olan ben değilim sanırım. Kaldı ki, dört kitabım yayımlanmış olmasına rağmen, ailemi ve avukatlarımız saymazsak, henüz tek bir okurumla göz göze gelebilmiş değilim. Bir yazar olduğumu hissettirecek hiçbir değişiklik yok hayatımda. Beş yıldır iki kişi, 12 metrekairelik bir hücrede haksızlıklara karşı direniyoruz. Tek ve yalın gerçekliğimiz bu. Ama edebiyatta piştim diyecek kadar kendimden geçmiş de değilim tabii. Bildiğim tek pişme hali, 'Efsun'u yazarken gündüz 40, 50 dereceye varan yaz sıcaklarında hücrede pişme haliydi.

Şehirlerin içinden geçen bir roman 'Efsun'... Sokak sokak, cadde cadde 'gezen' 'Efsun'u cezaevinde geçirdiğiniz sürece karşı bir başkaldırı olarak okuyabilir miyiz?

Yazarken tam da bunu hissettim. Hatta bazen cezaevi görevlileri sayıma geldiğinde beni bulamayabilirler, o sırada Beyrut'ta, Girit'te, Lapseki'de olabilirim diye içten içe alay ettiğimi hatırlıyorum.

**"EFSUN", BİR GERÇEĞE FARKLI
PENCERELERDEN BAKARAKİ
HAKİKATİN ASLINDA NE OLDUĞUNU
SORGULAMAYA DAVET EDİYOR'**

Sinemada da edebiyatta da üzerinde durulan meselelerden biri 'aile'... 'Efsun', bu 'aile'yi iktidar mefhumuyla ele alıyor. Kudretli yazar Tolstoy, 'Anna Karenina' romanının açılış cümlesinde "Bütün mutlu aileler birbirine

"Eril zihniyetle baş edebilmek tek başına edebiyat veya sanatın harcı değil. Fakat en önemli mücadele araçlarıdır."

benzer ama her mutsuz ailenin kendine özgü bir mutsuzluğu vardır" der. 'Efsun'un kendine özgür mutsuzluğu, çelişkileri nelerdir?

Ben tüm edebi denemelerimde yaşamın bir bütün olduğunu; zamandan, mekandan, doğadan, toplumdan, tarihten ve kişisel geçmişimizden yalıtılarak ele alınamayacağını anlatmaya çalışıyorum. Bu açıdan mutluluk da mutsuzluk da; acı, keder, trajedi veya mizah da aynı yaşamın hakiki birer parçaları olarak ele alınmalıdır. Hayat bütün çelişkilerin ve çelişmezlerin toplamıdır. İnsanları değerlendirirken, yargılarken veya haklarında kesin hükümler kurarken anlık bir görüntüye veya ilk görünen şeye bakarak karar vermek bizi yanıltabilir. Bu yanılgıların toplamı, bizi gerçekliğin çarpıtılmış haliyle yaşayan birine dönüştürebilir. 'Efsun' buna da dikkat çekmek istiyor. Herkesin kişisel hikâyesi özgündür, farklıdır ve değerlidir. Bunları bilmeden, anlamaya çalışmadan dış dünyayla sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanırsınız bence. Özellikle de kutsallık atfedilen aile kavramı ve bu kavram etrafında inşa edilen ilişkiler çoğu zaman yanıltıcı, sınırlayıcı veya kısıtlayıcı bir özellik oluşturabilir. 'Efsun', bir gerçeğe farklı pencerelerden bakarak hakikatin aslında ne olduğunu sorgulamaya davet ediyor.

Adalet, dayanışma ve aşk; 'Efsun'un sac ayağını oluşturan meseleler... Sizce adalet, dayanışma ve aşk nedir?

Doğrusu, bu ve benzeri kavramlara yüklediğim anlamı hem siyasi söylemlerimde hem de edebi çalışmalarında sıkça açmaya çalıştım. Zaten bir "röportaj soğukluğunda" anlatmaktansa "edebiyat sıcaklığına" sığınmamın nedeni de budur. Bu kavramlar ve daha fazlası elbette, kuramsal bir bakışla, akademik olarak veya bilimsel titizlikle açıklanamayacak ölçüce grift ilişkiler ağını

"Sanat ve edebiyat ancak bütünlüklü bir sistem eleştirisi veya mücadelesinin parçası olarak değiştirici ve dönüştürücü rolünü oynayabilir.

ya da duygular bütününe ifade ediyor. O nedenle bu kavramları hayatın içinde, tam da yaşandığı biçimlerde anlatmaya çalışmak en doğrusudur. İşte o zaman, bütün kavramların yaşamdan yaşama ne denli göreceli hale geldiğini ve her hayatın içinde, her zamanın ve her mekanın sınırları dahilinde yeni ve farklı anlamlar kazandığını idrak edebiliyoruz. Sonuç olarak, bu kavramların mutlak bir tanımını yok ve hayatın dinamizmi içinde sürekli değişen, gelişen, farklılaşan hareketli kavramlardır bunlar. Önemli olan, bunun farkında olmaktır.

'SANAT VE EDEBİYAT, ANCAK MÜCADELENİN PARÇASI OLARAK DEĞİŞTİRİCİ, DÖNÜŞTÜRÜCÜ ROLÜNÜ OYNAYABİLİR'

'Efsun', aynı zamanda ataerkil sisteme dair de bir eleştiri sunuyor. Sizce edebiyat yahut sanatın farklı alanları toplumdaki bu vahşiliği yenebilir mi?

Eril zihniyetle baş edebilmek tek başına edebiyat veya sanatın harcı değil. Fakat en önemli mücadele araçlarıdır. Ekonomik ilişkiler ağı, üretim ve kazancın paylaşımına dair süreçler, siyasi karar alma mekanizmaları, eğitim süreçleri gibi şeyler demokratikleşmeden, kadının gücü ve özgürlüğü bu alanlara eşitçe, hakça dahil olmadan eril zihniyette hiçbir gerileme olmaz.

Sanat ve edebiyat ancak bütünlüklü bir sistem eleştirisi veya mücadelesinin parçası olarak değiştirici ve dönüştürücü rolünü oynayabilir. Aksi taktirde elit bir entelektüel faaliyetin ötesine geçemez. Buradan bakınca sanatçının, edebiyatçının politik mücadelelerin tam da merkezinde olmak, ezilenden yana bir pozisyon olarak siste-

"Cezaevinin izolasyonuna pandemi izolasyonu eklendiği, tam bir yalıtılmışlık içinde yazmaya çalıştım 'Efsun'u."

me karşı radikal dönüşüm mücadelesinin içinde olmak gibi ahlaki bir görevi var bence. Peki bunu yapmayana sanatçı, edebiyatçı demeyecek miyiz? Ben dememeyi tercih ederim. Diyene de saygılı bir suskunlukla yaklaşırım, emeğine hürmeten yani. Her gün yeryüzünde binlerce kadın vahşice katledilirken, milyonlarcası şiddete maruz kalırken, milyonlarcası sömürülüp, istismar edilip aşağılanırken eril zihniyetin keyfini ve konforunu sürene sanatçı, edebiyatçı demeyelim bi' zahmet. İlle de bir şey diyeceksek "iş adamı" diyelim de herkesin yeri belli olsun. (Ezbere "iş insanı" dememek doğru, bununla birlikte, "iş adamı" diyerek eril zihniyetteki kadınları dışarıda bırakmış oluyoruz.)

Her kitap, yazılma süreciyle kendi hikâyesini de yaratır. Yazarken duvarları nasıl yıktınız? Kimleri okudunuz, kimleri dinlediniz? Size iyi gelen duygu neydi?

Cezaevinin izolasyonuna pandemi izolasyonu eklendiği, tam bir yalıtılmışlık içinde yazmaya çalıştım 'Efsun'u. Doğrusu, çok hızlı şekilde ve çok fazla kitap okuyorum. Hangilerinden etkilendiğimi kestirmem çok zor.

Bazen tek bir kelime, tek bir cümle, bir koku, bir müzik, bir yağmur sesi, bir melankoli, bir umut, bir tedirginlik besliyor yazarın kalemni. Bunlar bende ne zaman, nasıl, ne kadar etkili oldu bilmiyorum. Hiçbirinin notunu tutmuyorum ama beni her şeyin etkilediğinden eminim. Başak'tan ve kızlarımızdan gelen mektuplar, onların telefondaki sesleri, annemin telefondaki sesi, fotoğrafı; dışarıdan gelen yüzlerce mektup, izlediğim bir dizideki ya da filmdeki bir sahne ya da bir anekdot, her şey bende farklı çağrışımlara yol açabiliyor, bunlar da yazım sürecimi doğrudan etkiliyor. Yani ben yazarken yalıtılmışlığa rağ-

"Bazen tek bir kelime, tek bir cümle, bir koku, bir müzik, bir yağmur sesi, bir melankoli, bir umut, bir tedirginlik besliyor yazarın kalemini."

men kendimi dış dünyaya kapatmamayı, aksine daha fazla açmayı tercih ediyorum. Bırakıyorum ve izin veriyorum, beni etkileyebilecek her şey etkilesin istiyorum. Zaten o zaman ben, tam olarak ben olabiliyorum.

‘Dışarı’dan ‘içeri’ye bir haber: Burhan Sönmez, Uluslararası PEN başkanı seçildi. Yazdığı romanlar kadar hayat hikâyesi de ilgi çekici bir isim Sönmez. Haymana’dan PEN başkanlığına uzanan bu süreci bir edebiyatçı olarak nasıl yorumluyorsunuz?

Sevgili Burhan ile iyi arkadaşız zaten. Aynı zamanda avukat olduğu için zaman zaman görüşme de geliyor. Keyifli sohbetlerimiz oluyor avukat odasında. PEN International başkanlığına seçilmesi gerçekten çok mutlu etti beni ve büyük onur duydum. Çok değerli bir insan ve güçlü bir edebiyatçının Haymana bozkırından PEN başkanlığının ötesine de uzanabileceğini biliyor, buna inanıyorum. Benim açımdan çok gurur verici bir seçim olmuş, Burhan adına olduğu kadar hepimiz adına da çok sevindim. Eminim çok başarılı olacaktır. Değerli arkadaşımı tebrik ediyor, kendisine kolaylıklar diliyorum.

'YENİLMEYECEĞİZ VE MUTLAKA KAZANACAĞIZ'

Müzik ve resim üzerine de eserleriniz var. Önümüzdeki günlerde bizleri bekleyen çalışmalarınız nelerdir?

Aslında burada bestelediğim yirmi beş şarkım var. Birkaçını dışarı yolladım, sağ olsunlar bazılarını sanatçı dostlar seslendirdiler. Çoğu duruyor ama. Bir gün çıkınca kızlarımla birlikte çalıp söylemek istiyorum.

"Burada bestelediğim yirmi beş şarkım var. Birkaçını dışarı yolladım, sağ olsunlar bazılarını sanatçı dostlar seslendirdiler. Çoğu duruyor ama. Bir gün çıkınca kızlarımla birlikte çalıp söylemek istiyorum."

Bir de karikatür, resim, şarkı sözleri ve şiirlerimden oluşan iki ciltlik bir albüm çalışması var. Başak koordine ediyor o çalışmayı. Yayın danışmanlığını yürütüyor. Leman Yayınları'ndan çıkacaktı fakat pandemi nedeniyle kapanmalar, aksilikler oldu, yetişmedi. Bu sırada da 'Efsun' basım aşamasına gelince o albümlerin basımı ertelendi. Belki önümüzdeki yılın ilk aylarında o albümler de çıkar. Bilemiyorum tabii, koşullar uygun olur mu, Başak karar verecek buna.

Ben sadece üretiyorum, burada direnmeye, dik durmaya odaklanıyorum. Ürettiklerimin dışarıdaki etkisini pek idrak edemiyorum. Ailem ve avukatlarım biraz anlatıyorlar ama ben de onlara şöyle diyorum, gülerek: "Tamam, siz böyle ballandıra ballandıra anlatıyorsunuz ama ben birazdan içeri dönüp 12 metre karelik hücrede bulaşık yıkayacağım. Abdullah Zeydan ile ikimiz küçük bir barakada yaşayan inşaat işçileri gibiyiz. Evet, şikayetçi değiliz ama şu anlattıklarınızla bizim gerçekliğimiz pek örtüşmüyor. Haydi güle güle gidin. Bizi merak etmeyin. Yenilmeyeceğiz ve mutlaka kazanacağız."

Başak, Dilda, Delal ve Selahattin Demirtaş'tan kolektif roman: Efsun

'Efsun' günümüzün aşk pratiğini ve fikrini eleştiren, temelde sınıfsal ayrımı metnin en zenginleştirici ögesi olarak kullanan ve toplumsal cinsiyet hassasiyeti yüksek politik-çağdaş bir roman.

onur bütün

Demirtaş'ın beş yıldır hücresindeki zamanı son derece disiplinli geçirdiğini, yayımlanan iki öykü ve iki romanından anlıyoruz. "Cezaevleri siyasi tutsaklar için birer okuldur" sözünün cisimleşmiş bir örneğini onun kitaplarıyla tekrar tekrar deneyimliyoruz.

Selahattin Demirtaş ürettiği metinlerde birlikte çalıştığı herkese özel olarak teşekkür eder ve kitaplarının "Teşekkür" kısmı her zaman çok özenlidir. Pandemi koşullarında çalışmak zorunda olmayanların eve kapandığı dönemde, Demirtaş ve onun gibiler zaten kapatılmışlardı. Demirtaş'ın 'Leylan'dan sonra yeni bir roman üzerinde çalıştığını biliyorduk. Cezaevindeki okumalarının, nasıl not tuttuğunun veya nasıl çalıştığının ayrıntılarını bilmesek de, okurlara önerdiği kitapları, yayınevlerinin ona gönderdiği kitapları nasıl titizlikle incelediğini, okuduğunu biliyoruz. Beş yıldır hücresindeki zamanı son derece disiplinli geçirdiğini, yayımlanan iki öykü ve iki romanından anlıyoruz. "Cezaevleri siyasi tutsaklar için birer okuldur" sözünün cisimleşmiş bir örneğini onun kitaplarıyla tekrar tekrar deneyimliyoruz. Dolayısıyla yıllardır edebiyatla uğraşan pek çok insanın harcadığı mesaiyi beş yıl boyunca kat ettiğini ve edebiyat okuluna devam ettiğini söylemek yanlış olmaz.

'Efsun'da çalışma stratejisini nasıl değiştirdiğini şöyle anlatıyor Demirtaş:

"Kızlarım ve eşimle daha sık mektuplaşmaya başladık. Biz hapsedilmeye alışmıştık ama onların ev hapsinde daralıp bunalmalarını istemiyordum. Onlara, çocukluğumdan kısa öyküler yazıp göndermeye başladım. Okuyup beğendiğimiz kitapları da birbirimize gönderdik. Derken, on binlerce uyduruk kumpas davası evrakıyla uğraşmaktan daha yararlı bir iş yapmaya, onların okuması için bir roman yazmaya karar verdim. Fakat bu defa 'asistanlığımı' onlar yapacaktı. Hikâyenin geçeceği mekânları, özellikle hiç gidip görmediğim yerlerden seçtim. Beyrut, Girit, Gümüşhane, Çanakkale (Lapseki), Edremit, İstanbul'un bazı mahalleleri ile diğer yerlerin çoğunu ben hiç görmedim, kızlarım da görmediler. Romanda geçen yemekleri, çiçekleri, şarkı sözlerini, karakterlerin isimlerini ve daha birçok bilgiyi onların gönderdiği raporlar-

Efsun, Selahattin Demirtaş, 244 syf., Dipnot Kitap, 2021.

'Seher', 'Devran',
'Leylan' feminist
edebiyat eleştirisinin
ilgisine mahzar olan
kitaplardı; 'Efsun' da
öyle...

dan yola çıkarak belirledim. Tıpkı romanın kendisinde olduğu gibi onlar araştırdı, ben yazdım. Onlara bölüm bölüm gönderdim, önerilerini aldım. Böylece romanı birlikte yazdık. Anneleri de hem el yazılarımı bilgisayara geçti hem de bütün süreci koordine etti. Yani Başak, Delal ve Dilda ile birlikte yazdık bu romanı. Okudular, 'Olmuş' dediler. Sonra siz de okuyun istedik.”¹

Demirtaş'ın ilk romanı 'Leylan' üzerine yazdığım bir yazıda da değinmişim², 'Seher', 'Devran', 'Leylan' feminist edebiyat eleştirisinin ilgisine mahzar olan kitaplardı; 'Efsun' da öyle... Bu tartışmaya geçmeden önce Demirtaş'ın edebiyat yapıp yapmadığı üzerinden yürüyen tartışmaya değinmek istiyorum.

Demirtaş, politik bir figür mü edebiyatçı mı?

Bu konuda iki görüş var. İlki politik bir figür olduğunu kabul eden ama edebiyatını zayıf bulan bir eğilim... Metinleri üzerine yazı yazanların görüşlerinden çok –yazılan yazılarda bu türden açık bir tartışma yapılmadı- insanların sohbetlerinde değinip geçtikleri bir hali var bu söylemin, bana epey üsttenci geliyor bu eğilim. İkincisi ise benim de katıldığım bir fikrin yansıması halinde tartışılıyor. Demirtaş'ın metinleri; gelişen, öğrenen, kendini sürekli sorgulayan bir edebiyatçının metinleri. İkinci görüşü biraz daha açarak tartışayım istiyorum, zira ilk görüşün mesnetsiz olduğu da böylece ortaya çıkabilecektir.

Burada da iki ayrı bakış açısıyla yol alacağım. İlki yazarın kendi metinlerine bakışı ve değerlendirmesi, ikincisi de edebiyat eleştirisinin metinlere bakışıyla gelişecek. Demirtaş iki öykü kitabından sonra ilk kez roman yazmaya girişmişti, edebiyatçı kimliğini mütevazı bir yaklaşımla sü-

1- Efsun, Selahattin Demirtaş, Dipnot Yayınları, s: 241-242

2- <https://kitapeki.com/leylan-selahattin-demirtas/>

Demirtaş'ın
metinleri; gelişen,
öğrenen, kendini
sürekli sorgulayan
bir edebiyatçının
metinleri.

rekli sorguluyordu. Yaptığımız iş ne olursa olsun gelişmeye açık bir özne isek kendimizi “Ben artık şu ya da bu oldum” demekten azade kılarak, maharetli ve eleştirel bir yola sokarız. Diğer seçenekte “Ben oldum, artık öğrenmeme gerek yok, eleştirmenim, yazarım, şairim ve hatta ‘okumak istediğim öyküleri yazdım vb.’” bir yaklaşım açıkça olmasa da işler, başka bir dünyaya, piyasaya, popülizme doğru sürükleniriz.

Demirtaş öykü kitabı 'Devran'dan sonra, iç tartışmasını 'Leylan'ın teşekkür bölümünde şöyle dile getiriyordu.

“... Devran’dan kısa bir süre sonra edebiyat kurdu içimde yeniden kıpırdanmaya başladı. Yeni bir cesaretle roman taslağını elime aldım. Düzeltmeler, çıkarmalar, eklemeler derken oldu galiba. Fakat tekrar okuyunca olmadığını anladım ve tümünden vazgeçtim. Romanı neredeyse yeni baştan yazmama rağmen asla emin olamadım. Bir yanım 'iyi oldu' derken bir yanım 'hiç de değil' demeye devam etti. Şimdi okuyup bitirdiniz ama ben halen emin değilim; yazmak istediğim roman bu muydu? Bilemiyorum, içimde bir yerlerde takılıp kaldı sanki roman. Bir gün onu da yazabilir miyim? Hiç umutlu değilim. Sanki edebi hayatımın son kitabı bu gibime geliyor.”³

İkinci yaklaşım ise edebiyat eleştirmenlerinin, kitap tanıtım yazısı yazarların hiçbirinin yazılarında Demirtaş'ın edebiyatının neden zayıf olduğuna dair bir fikir yürütülmemesidir. Belki bu yazıların bazılarını okumamış olabilirim ama en azından ciddi bir tartışma yürütülmedi diye düşünüyorum. Demirtaş'ın Türkiye politikasında edindiğini yer konusunda olumlu veya olumsuz fikirlere sahip olanlar onun öncülüğünü kabul ediyorlar. Bu durum onun edebiyat yapmasına ve nitelikli metinler üretmesine engel olmadı. Kararsız kaldığı anlarda dahi çalışmaya devam etti.

3- Leylan, Selahattin Demirtaş, Dipnot Yayınları, s: 296

Demirtaş, 'Leylan'da da olduğu gibi, roman kurgusu açısından maharetli, çoklu anlatıcı tekniğini iyi işleyen, karakterlerin seçimi ve derinlikli anlatımı açısından 'Efsun'da da okuru metne bağlayan, meraklandıran bir yöntem izlemiş.

Şimdi biraz daha yakından bakmaya çalışacağım 'Efsun'daki edebi yapıya...

Demirtaş, 'Leylan'da da olduğu gibi, roman kurgusu açısından maharetli, çoklu anlatıcı tekniğini iyi işleyen, karakterlerin seçimi ve derinlikli anlatımı açısından 'Efsun'da da okuru metne bağlayan, meraklandıran bir yöntem izlemiş. Romanda Caner, Dilaver Dünder (Kenan Kaya ile aynı kişidir ve o da bir anlatıcıdır), Efsun, Feyzi Gonca (Nam-ı Diğer Kızıl Kaptan), Kibar ve Mercan Hanım önemli karakterler olmalarının yanı sıra, her bölümün adlarını oluşturan anlatıcı-roman kişileri biçiminde yer almışlar. Gerçekleşen bir olayı farklı kişilerin gözünden, yüreğinden ve aklından geçirerek sarmal bir teknik kullanmanın edebiyatla ilişkisi, basitçe kurgu mahareti olarak değerlendirilemez, gerçekten zordur ve günlük dili edebi metinlerinde çok iyi kullanan Demirtaş'ın -Behçet Çelik de Efsun üzerine yazdığı yazıda bu konuyu tartıştı⁴- romanını iyi bir edebiyat metni kabul edebilecek yordama yerleştirir.

Demirtaş, romanında türkülerini karekod okutarak telefonda dinleme imkânı bulduğumuz 'Leylan'daki zenginliği 'Efsun'da da ressamların resimlerini okurla paylaşarak sürdürmüş. Johannes Vermeer'in Delft Manzarası, Pabla Picasso'nun Guernica'sı, da Silva'nın Şah Mat'ı kitaptaki resimlerden birkaç örnek... Hatta ressam Mircan Hanım romanda "Türkiye'nin Guernica"sını çizmekten söz ediyor amma velakin Lapseki'nin Renkli Köy adında bir mekânını, kendi tırnaklarını, evleri, sokakları rengarenk boyayabiliyor. Teknolojiyi ve sanatı; Feyruz'un şarkılarıyla, ressamların resimleriyle, bağlamları kurarken ustalıkla bir biçimde kullanıyor.

Bir tanımlama yapmam gerekirse, 'Efsun' günü-

4- <https://t24.com.tr/k24/yazi/baskasina-hayal-ve-hayat-bicmek,3391>

Demirtaş,
romanında türkülerini
karekod okutarak
telefonda dinleme
imkânı bulduğumuz
'Leylan'daki
zenginliği 'Efsun'da
da ressamların
resimlerini okurla
paylaşarak
sürdürmüş.

müzün aşk pratiğini ve fikrini eleştiren, temelde sınıfsal ayrımı metnin en zenginleştirici ögesi olarak kullanan –Gezi Direnişi, Marx (Kapital) göndermeleri ve esprileri, gösteri yapan fabrika işçileri vb.-, ve toplumsal cinsiyet hassasiyeti yüksek politik-çağdaş bir roman.

“Avukat, beklediğimiz gibi, Kenan Kaya’nın sınırsız servetinin tamamına yakınına bize bıraktığını anlattı, birtakım belgeler imzalattı. İşimiz bitince Efsun’la ofisten ayrıldık. Yeni aldığım motorumu az ileriye park etmişim. Yan yana yürüdük. ‘Ne yapacağız şimdi Efsun?’ dedim. Durdu, şöyle etrafına baktı, ‘Bunca yoksul insan varken harcayacak yer buluruz, merak etme’ dedi. ‘Marx’ın bir sözü var, biliyor musun?’ dedim, ‘Fazla mal göz çıkar-maz, demiş sakallı.’ ‘O değil de’ dedi, ‘asıl Marx’ın bir vasiyeti var.’ ‘Neymiş o?’ dedim. ‘Lütfen benim ismimi kullanarak götünüzden laf uydurmayın, demiş rahmetli.’ ‘Aşk olsun, ben öyle mi yapıyorum?’ dedim.”⁵

Feminist edebiyat eleştirisi açısından bazı yerleri öne çıkarmak isterim. Romandaki iki önemli karakterin anneleri -Efsun ve Caner’in-, tek başına çocuklarını büyüten, biri ressam, politik yapıya sahip, diğeri emeğiyle geçinen kadınlar olarak kurgulanmışlar. Ayrıca annesini öldüren erkeğin, kadın cinayetlerine gönderme yapan pasajların psikanalitik okumaya ne kadar elverişli olduğunu alanın uzmanları mutlaka değerlendirecektir. Mercan Hanım’ın Kenan Kaya ile yaşadığı ilişki üzerine aktarımlarının olduğu bir pasajı buraya alayım, çünkü kadınların “Feminist Odalar” vurgusuyla inanılmaz örtüşen bir örnek...

"Erkekler genelde kadının kalbinin gizli odasına girmeyi başardıklarında nihai büyük zaferi elde ettiklerine inanıp kendileriyle gurur duyarlar. Bir müddet sonra o gizli odanın içinde bir kapı daha fark edenler olur; bazıları o kapıyı da açmayı ba-

5- Efsun, Selahattin Demirtaş, Dipnot Yayınları, s: 239

Bir tanımlama yapmam gerekirse, 'Efsun' günümüzün aşk pratiğini ve fikrini eleştiren, temelde sınıfsal ayrımı metnin en zenginleştirici ögesi olarak kullanan – Gezi Direnişi, Marx (Kapital) göndermeleri ve esprileri, gösteri yapan fabrika işçileri vb.-, ve toplumsal cinsiyet hassasiyeti yüksek politik-çağdaş bir roman..

şarır, gizli oda içindeki başka bir gizli odaya girmenin sarhoşluğunu, mutluluğunu yaşarlar. Ve nihayet kadının kalbi en ulaşılmaz sanılan noktaya kadar keşfedilmiştir işte! Bunu başaran erkek kendini yetenekli, şanslı sayar; haksız da değildir. Ama akılsızdır. Bilmez ki her kadın, kalbinde keşfedilen her gizli odanın hemen arkasına yeni bir gizli oda açar. Açar çünkü tehlike anında sığınabileceği yer burasıdır. Binlerce yıllık kadınlık deneyimi bize bunu öğretmiştir. Bir kadına sonsuz aşk beslemek isteyen erkek, bıkmadan usanmadan bu odaları keşfetmeye, anahtarını bulup içeri girmeye uğraşır. Bıktığı an aşk ölür. Bazılarıysa bir türlü giremediği bu odaların kapılarını yumrukla, bıçakla, mermiyle açmaya çalışır. Her gün yeryüzünde binlerce kadının kalbi böyle öldürülür.”⁶

Moto-kurye kavram setini moto-köle’ ye çevirmesi, kentsel dönüşümü anlatırken “Şehrin ortasına saplanmış birer hançer” ve “bana kalırsa şehrin edepsiz çüküdür bunlar, şehrin tüm geri kalanını...” gibi anlatımlar David Harvey’in sermayenin kentleri nasıl düzenlediği üzerine yürüttüğü tartışmada, rezidansları, kuleleri kentin fallusu olarak tanımlayışının edebiyattaki güzel bir vechesi olduğunu söylemek gerekiyor.

Efsun üzerine söylenecek çok söz var. Son bir değini olarak, metafor ve metonim kullanımlarını, okura yorumlamak için alan açtığı, birkaç paragraf boyunca olayları veya olguları anlattıktan sonra, özellikle Caner’in metinde sık sık kullandığı “Gerek yok”la biten cümleleri, Demirtaş’ın edebiyatının enfes renklerinden sadece bazıları...

Romanının yolu açık olsun, demliği kireç tutmasın!

Firari yazarın 'Efsun'lu düş gücü

Selahattin Demirtaş'ı hiçbir yerde göremiyor olmam beklenirdi. O şu sıralar ne de olsa Edirne F Tipi Yüksek Güvenlikli Cezaevi'nde değil miydi? Ama her seferinde karşıma çıkan bal gibi de oydu!

yiğit bener

Son zamanlarda onunla sık karşılaşmamız şaşırtıcı değildi. Beş yıldır yüzünü göremiyorduk gerçi. Ama zaten pandemi yüzünden bunun son iki yılında hiçbir yakınımızı doğru dürüst göremedik: Varsa yoksa Zoom, bilgisayar ya da telefon ekranları!

Efsun, Selahattin Demirtaş, 244 syf., Dipnot Kitap, 2021.

O onunla Beyrut'ta karşılaştığımızda şaşırmadım desem yalan olur. Paris caddesinin arka sıralarında, Mansur Jurdak sokakta çok şık ve zevkli restore edilmiş tarihi bir köşke yerleşmiş Kalei Coffe, nam-ı diğer Ras-Beyruth'un yeşillikler içindeki arka bahçesinde kahvesini yudumluyordu. Rivayete göre burası Beyrut'un en iyi kapuçino yapan kafesiydi. Ancak o sanırım badem sütlü kortado içiyordu.

Ne işi vardı ki Beyrut'ta? Sorabilirdim kuşkusuz. Bir sandalye çekip yanına ilişsem beni terslemezdin sanırım. Meslektaşız ne de olsa. Ancak önündeki kitaba odaklanmıştı, bir yandan da düşünceli biçimde defterine bir şeyler karalıyordu: Belli ki bir sonraki romanına çalışmaktaydı. Rahatsız etmek istemedim. Zanaatkar zanaatkarın halinden anlar.

Kaldı ki benim ne işim vardı orada?

O Beyrut ki, kozmopolitizmin, farklı kimlik ve kültürlerin iç içe yaşadığı bir uygarlık merkezi, yazar arkadaşımın da son kitabında belirttiği gibi, *"barış umutlarının dünyaya yayılacağı, her renkten çiçeğin yer aldığı cennet bahçesi"* iken, bir anda herkesin herkesle savaştığı bir cehennem dönüşürmüş ve yerle bir edilmişti. Oysa, ne olurdu sanki, *"dünyanın bütün devletleri, kanaat önderleri, inanç temsilcileri bir araya gelseydi mesela, 'farklı inançtan insanların bir arada, barış içinde, demokrasi kültürüyle sonsuza kadar yaşayabileceğini gösterebilmek için Lübnan'ı pilot bölge olarak seçtik' deselerdi? 'Kıyamet mi kopardı?'"*

Beyrut'u ona uçakta tesadüfen karşılaştığı arkadaşısı Nabil anlatmış. Bense yoldaşım Salah Jaber'den ve bir diğer yazar dostum Amin Ma-

Sorun şu ki, Selahattin Demirtaş'ı hiçbir yerde göremiyor olmam beklenirdi. O şu sıralar ne de olsa ve hâlâ, zaten beş yıldır emir komutayla atıldığı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına rağmen alıkonulduğu Edirne F Tipi Yüksek Güvenlikli Cezaevi'nde değil miydi?"

alouf'tan dinlemiştim. Hazin bir öyküydü Beyrut'un yürek yakan kaderi. İnsanlığın yüz karası...

Derken aynı yazar arkadaşım Girit'te de çıkı-verdi karşıma. Kandiye limanında, Üç Yunus Heykeli Meydanı'nın uzantısında, Sofokli Vennizelou'da, salaş bir lokanta olan Paralia'da yemek yiyordu. Tesadüfün bu kadarı! Ben de aslında öğle yemeği için bu lokantayı gözüme kestirmiştim. Oranın kabak çiçeği dolması meşhurdur. Deniz mahsulleri de tabii. Meydandaki Vrakas'ı methediyordu elimdeki broşür, düğünlerde yenen özel etli ve limonlu pilav gamopilafo bir tek orada yenirmiş. Ancak orası gözüme biraz fazla turistik göründü nedense. O da öyle düşünmüş olmalı. Üstelik kaldığım pansiyonda Madam Alina dün tattırmıştı gamopilafoyu; biraz ağırdı.

Yazar dostum bu kez kitap okumuyor, uzosunu yudumlayarak dalgın bir şekilde denizi seyrediyordu. Onu böyle gevşemiş, huzurlu görünce rahatsız etmeye kıyamadım. Öyle ya, şimdi gidip kendimi tanıtısam eminim buyur ederdi. Gel gör ki bir iki hoşbeş cümlesinden sonra kaçınılmaz olarak malum memleket meseleleri zuhur ediverecekti sohbetimize... Ve elbette limon sıkılacaktı! Durum analizi yaparken keyfimiz kaçacak, haklı olarak endişelerimizi dile getireceğiz, o ister istemez çözüm önerileri geliştirmeye çalışacak ve muhalefetin atması gereken adımlardan söz edecekti... Ama dinleyen kim! Eh, bunları konuşmaya koyulunca da az önceki huzurdan eser kalmayacaktı.

Adamcağız kırk yılda bir deniz manzarası karşısında rahat rahat yemeğini yerken konuyu siyasete çekip lokmaları boğazına dizmek münasebetsizlik değildir de nedir? Son kitabında sık

Belli ki firar etmiş!
Atlamış motosikletine
ya da refakatçısının
köhne Mercedesine,
binmiş uçağa,
dolmuşa ya da
taksiye, eşiyle ve
kızlarıyla birlikte o
kent senin bu kent
benim, gezmiş
gönlünce! Firari
yazarın düş gücü
böyle bir şey
olsa gerek...

kullandığı bir kalıbı yineleyerek “gerek yok!” dedim kendime ve mahcup bir şekilde uzaktan başımla selam vermekle yetindim, yoluma devam ettim. Anlam vermedi olasılıkla ya da farkına varmadı, o kadar derinlere dalmıştı ki... Yanındaki sandalyenin üstünde bir motosiklet kaskı vardı; belli ki az ötedeki gıcır motoru o kiralamış. Motorcu olduğunu bilmiyordum.

İşin tuhaf tarafı, sonraki günlerde yine en olmayacak yerlerde karşılaştık: Lapseki’de Şifa eczanesinin kapısında neredeyse çarpışıyorduk; ben tansiyon ilacı almaya giriyordum, o muhtemelen kalp ilaçlarını almış çıkıyordu, beni fark etmedi. Sonra Dolapdere’de rastladım ona, Urfa Kebab ve Dürüm Evi’nde kebabçılarla sohbet ediyordu. “*Aman şey görmesin, sonra terörist falan diye iftira atar, zifir diline dolar*” diye geçirdim aklımdan. Derken Gümüşhane’de Fuadiye caddesindeki dükkândan pestil alırken gördüm onu. Kızlarına alıyordu muhtemelen.

En son da Edremit yakınlarında, Yaylaköyü yolundaki aile kahvaltı bahçesinde rastlaştık. Ben babamla amcamın romanlarında geçen bir mekânı bulmaya çalışıyordum, o ise bir grup köylüyle oturmuş, sohbet ediyordu. Kibar bir köylü kadını, “*köy yaşamı, köy hayatı diye imrenen kimi kentli kadınlarla*” dalgasını geçiyordu tatlı tatlı: “*Hele gidin görün köy hayatını, canım benim!*”

Sözlerini desteklemek ister gibi Kibar Hanım babasının yaptıklarını anlattı daha sonra: “*Sinirli adamdı rahmetli -erken yaşta öldü zaten- kızmak için bahane arardı. ‘Çapayı öyle tutma, böyle tut, yoksa dizini parçalarsın’, deyip pat diye ensene tokadı indiriverirdi. Su isterdi, götürürdün, ‘Bardağı ağzına değin doldurma, görmüyon mu dökülüyor’ der, tekmeyi yapıştırırdı.*

Eh, hayat böyledir:
İnsanların bedenlerini
hapiste tutabilirsiniz
ama zihinlerine,
düşüncelerine, düş
güçlerine pranga
vurmak ne mümkün!

*Cevap vermeye kalkardın, ağzının ortasına sum-
suğu yerdin. Hiçbirimize öyle feci bir dayak at-
mazdı; az az, ama sık sık, diyetisyenlerin öner-
diği gibi! Sağlıklı köy yaşamı için bire bir! Yoksa
insan sevmez mi köyünü?” Sonra da bam! diye
vurucu darbeyi indiriverdi: “Bir kadını kim öl-
düre ki? E baban olur, kocan olur, sevgilin olur,
kardaşın olur, ille seni öldürecek bir erkek vardır
bu dünyada...”*

Sohbetlerini bölmek istemedim, usulca ayrıl-
dım mekândan. Kapının önünde tuhaf, eski
püskü siyah bir Mercedes vardı, “onun değildir
herhalde” diye düşündüm. Refakatçılarından
birininmiş galiba.

Son zamanlarda onunla sık karşılaşmamız şa-
şırtıcı değildi. Beş yıldır yüzünü göremiyorduk
gerçi. Ama zaten pandemi yüzünden bunun son
iki yılında hiçbir yakınımızı doğru dürüst gö-
remedik: Varsa yoksa Zoom, bilgisayar ya da
telefon ekranları! Alistık sanallığa. Eh, onu da
sanal ortamda hemen her gün görüyorduk: Ya
yiğit eşinin ya da yoldaşlarının sosyal medya-
da paylaştıkları videolarda eski konuşmalarını
dinliyorduk ya da avukatları aracılığıyla yolla-
dığı siyasi demeçlerdeki düşünceleri tartışıyor-
duk. Bir de kitaplarını okuyorduk elbette. Bu
sayede belki eskiden olmadığı kadar içimizde,
aramızda var olmaya devam etti bu son beş yıl
boyunca.

Dolayısıyla asıl tuhaf olan, karşılaştığımız yer-
ler, kentler ve mekanlardı: Çünkü ben aslında
bu mekanlardan hiçbirini görmemiştim, hatta
bu kentlerin hiçbirine gitmedim: Ne Beyrut’a ne
Girit’e ne de Gümüşhane’ye... Edremit’teki kah-
valtıcı hariç, ama o sayılmaz, çocuktum, üstelik
babamın ısrarına rağmen salakça inat edip o le-
ziz bal-kaymağın tadına bakmamıştım.

Devlet akı ise
böyle kıttır işte:
Bürokratik! Bağnaz...
Yaratıcılıktan ve düş
gücünden tamamen
yoksun!

Deminden beri sözünü ettiğim yazar arkadaşım, yani Selahattin Demirtaş da hiç gitmemiş oralara. Kendi söylüyor vallahi, inanmayan son romanı 'Efsun'u okusun.

“O halde ikinizin de ne işi vardı hiç gitmediğiniz kentlerde?” diye sorulabilir kuşkusuz. Ancak daha da tuhaf olan bu bile değil bana sorarsanız: Efsunlanan herkes gidebilir oralara. O kolay. Deneyin, göreceksiniz. Romanlar bu işe yararlar zaten: Okurun düş gücüyle yazarını belki de daha önce hiç gitmedikleri mekanlarda, hiç duymadıkları hikayelerde buluşturur, değişik kişilerle tanıştırır, farklı düşüncelere sevk ederler...

Sorun şu ki, Selahattin Demirtaş'ı hiçbir yerde göremiyor olmam beklenirdi. O şu sıralar ne de olsa ve hâlâ, zaten beş yıldır emir komutayla atıldığı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına rağmen alıkonulduğu Edirne F Tipi Yüksek Güvenlikli Cezaevi'nde değil miydi? Ama her seferinde orada burada karşıma çıkan bal gibi de oydu!

Belli ki firar etmiş! Atlamış motosikletine ya da refakatçısının köhne Mercedesine, binmiş uçağa, dolmuşa ya da taksiye, eşiyle ve kızlarıyla birlikte o kent senin bu kent benim, gezmiş gönlünce! Firari yazarın düş gücü böyle bir şey olsa gerek...

Eh, hayat böyledir: İnsanların bedenlerini hapse tutabilirsiniz ama zihinlerine, düşüncelerine, düş güçlerine pranga vurmak ne mümkün! Ne demiş şair? *“Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım. Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!”*

Örneğin
iktidardakilere
kalsa onu hiç
bırakmayacaklar.
Oysa onun zihni
çoktan firari, farkında
değiller!

Devlet aklı ise böyle kıttır işte: Bürokratik! Bağnaz... Yaratıcılıktan ve düş gücünden tamamen yoksun! Çözemediği her sorunu dönüp dolaşıp aynı yöntemle bastırmaya çalışır: İnsanlara hakaret eder, şiddet uygular, hapse atar ve bu yöntemlerle her seferinde kalın kafasını duvara vurduğu halde her seferinde farklı bir sonuç elde edebileceğini umar, yine dener.

Örneğin iktidardakilere kalsa onu hiç bırakmayacaklar. Oysa onun zihni çoktan firari, farkında değiller! Neyse ki zaten onlar iktidarda daha fazla kalamayacakları için Demirtaş yakında tümüyle, cismiyle de çıkacaktır hapisten. Bu sadece iyimser bir temenni ya da hukukun asgari gereği değil. Gerçekçi bir siyasi analizden çıkan sonuç da bu.

O zaten içerdeyken bile bu süreci hızlandırmaya katkı sunmaya devam ediyor. Dört duvar arasından ettiği tek bir söz dahi, iktidardakilerin dört bir taraftan kuşattıkları medyada megafonla höykürdüklerinden çok daha fazla ses getiriyor: İnandırıcılık farkı olsa gerek...

Son romanı 'Efsun'da anlatılan hikâyeyi alın örneğin: Kötücül baba Kenan'ın, iyicil dede Feyzi'nin yardımıyla kendisini tanımayan oğlu Caner'le, Kenan'ın eski nişanlısı Mercan'ın kızı Efsun'u gizlice birbirlerine aşık etme çabalarından size başka yerde söz edilse, "hadi canım, bu kadarı da olmaz" derdiniz belki. Gel gör ki hikâyeyi tasarlayan o olunca, o şekilde kurgulayıp anlatınca, roman boyunca tek tek kişileri konuşturup farklı kişiliklerini okurun gözünüzün önünde canlandırınca, okuru pekâlâ çekiyor öykünün içine, tüm karmaşıklığına rağmen inandırıyor gerçekliğine. Dürüst siyasetçi gibi, becerikli yazar da inandırıcı olabiliyor.

Kapitalizm
pandemisiyle
de kolay baş
edilemeyeceğini
biliyorum kuşkusuz.
Saçlarımızı
değirmende
ağartmadık ne de
olsa! Ama kim bilir?
Belki hepimiz birlikte
el atsak... Omuz
versek...

Öyküye kendinizi kaptırsanız bile, kitabın sayfalarında yazarın izini ararken buluyorsunuz kendinizi. Okur zaten sıklıkla yazarla roman karakterlerinden birini özdeşleştirir kafasında. Örneğin merak eder, romanda, *“kendi dinini, kimliğini, çıkarlarını herkesle eşit kabul etme düşüncesi bile birçok insanı tedirgin etmeye, öfkelenlendirmeye yetiyor aslında. (...) Din sadece ‘din’ değil çünkü, kimlik de sadece ‘kimlik’ değil. Her biri gücü, otoriteyi, iktidarı sembolize ediyor. Her şey tam bir aldatmaca yani. Barış dediğimiz şey insanların kavuşmak için çırpınıp bir türlü ulaşamadığı, hasretlik çekilen sevgili değil ki. İnsanlar gerçekte barışı istemediği için barış yoktur. Dediğim gibi, eşitlik birçokları için ürkütücüdür, bu nedenle ‘barış’ kadar insanların tüylerini diken diken eden çok az kavram vardır aslında”* diye yakınan kişi, romanın genç motor-kuryesi Caner’i miydi gerçekten, yoksa yıllardır bu ülkeye barış getirmek için adeta yırtınan deneyimli parti yöneticisi Demirtaş mı?

Ya da spekülasyon yapar: *“Götürdükleri yerde üstümü başımı didik didik arayıp penceresiz bir hücreye tıktılar. (...) Hücrede beton bir yatağın üzerine atılmış pis bir battaniyeden başka bir şey yok. Dört adımlık mekânda, soluk sarı ışığın altında dönüp durdum. Aklımdan neler geçmedi ki! (...) Ne bir ses var ne gelen giden. Bir an ömrümün sonuna kadar bu sefil hücrede kalacağımı, burada çürüyüp gideceğimi düşündüm. (...) Anılarımı yazmaya başlasam mı? Göreceğim işkenceleri ve geçireceğim zor yılları mutlaka kitaplaştırmalıyım. Gelecek nesiller neler yaşadığını ve nasıl direndiğini mutlaka bilmeli. Ah şu hapislik! Nice yiğitler bu dört duvarı direnişin kalesine dönüştürmedi mi? Beni asla teslim alamayacaksınız ulan!”* diye meydan okuyan tutsak, sadece romanın Caner’i midir?

“Ben o anda iyilere, iyiliğe tutunarak ayakta kaldım.”

Oysa yazar belki de aynı anda tüm karakterlerinin bir tarafında gizlenmektedir. Örneğin kötücül roman kahramanı Kenan Kaya, “*bu defa okumaya karar verdim; aylarca, yıllarca sadece okudum; ne bulduysam, bütün ev kitapla, dergiyle tıka basa doluncaya dek okudum. Sonra yazmaya başladım, saçma sapan şeyler yazdım yırttım, yazdım yırttım. Binlerce, on binlerce sayfa yazıp yırttım...*” diye yaşadıklarını anlatırken, hapiste edebiyatla bütünleşen, edebiyatla soluk alabilen yazarın yaşadıklarına da tercüman olmuyor mu dersiniz?

Bilemeyiz asla. Her okur, okuduğu her kitabı kendine göre algılar, değerlendirir, yorumlar. Okurun gerçeği başkadır, yazarınki ve hatta yazdığı metnin gerçeği başkadır...

Örneğin yazar, “*her şeye rağmen insan doğasına ilişkin iyimser olmayı*” kimden öğrenmiştir? “*Başına bir hal geldiğinde kendini dünyanın en şanssız, en dertli insanı zannedersin. E, böyle düşünürsen haliyle yıkılırsın, umudun tükenir. Cümle âlem sana karşı birleşmiş sanırsın, kolun kanadın kırılır. Oysa öyle değil vallahi, etrafına düzgünce bir baksan görürsün: aslında hemen herkes biraz senin gibidir. Herkesin bir yarası, bir hikayesi vardır, canım benim*” diyen romanın bilge köylüsü Kibar Hanımdan mı, yoksa romanını ithaf ettiği neneleri ve dedelerinden mi... Kim bilebilir? Ola ki okuduğu kitaplardandır...

Kumaşı da böyle olabilir gerçi. Ne demiş Kibar Hanım? “*Dünya saf kötülükten ibaret değil ki, iyiler de vardır, hatta herkesin içinde o iyilikten az da olsa mutlaka vardır. Düşmüş insan, yaralı insan herkesin içindeki o minicik iyiliğe tutunmayı bilmeli. Yoksa kötülüğün insanı girdap gibi içine çeken, intikam duygularıyla yüklü cazibesine kapılıp gidersen maazallah. Bu belki biraz*

Sonuçta beş yıl hapis.
Dile kolay! Hem de
kadın katillerini ya da
katliam sanıklarını
bazen beş
günde salıveren bir
devletin beş dikenli
bir hapishanesinde...
Pandemi önlemleri
bahanesiyle
aylar boyunca eşini
ve kızlarını dahi
göremeden
dört duvar arasında
yaşamak...

*tercihle, o anda göstereceğin iradeyle, belki biraz
da kendi kumaşınla ilgilidir.”*

Bu düşünceler, bizleri her gün (Efsun’un annesi Mercan Hanımının pek sevdiği) W. Turner’in Kar Fırtınası tablosunun içinde yaşatan siyasi cehennemimize farklı bir dil ve “iyicilik” soluğu getiren Selahattin Demirtaş’ın felsefesini de yansıtmıyor mu?

Sonuçta beş yıl hapis. Dile kolay! Hem de kadın katillerini ya da katliam sanıklarını bazen beş günde salıveren bir devletin beş dikenli bir hapishanesinde... Pandemi önlemleri bahanesiyle aylar boyunca eşini ve kızlarını dahi göremeden dört duvar arasında yaşamak...

“Ben o anda iyilere, iyiliğe tutunarak ayakta kaldım” diye eklemiş roman kahramanı Kibar. Öyle ya: İyiliğe tutunmadan bu koşullarda nasıl ayakta kalınır ki? Mutlak kötülüğün karşısına başka türlü nasıl dikilebilir ki insan?

Hapisten çıktığında değerli yazar dostumla buluşup edebiyat konuşabilmek isterdim: Kitaplarından daha ayrıntılı olarak söz etmek... Dil meselelerine el atmak... Siyaset dışında da -hatta özellikle siyaset dışında- onunla konuşacak, konuşulabilecek çok şey var eminim: En ufak zorluk karşısında yılgınlığa kapılanlara, karamsar söylemlerle gargara yapmayı sevenlere baktığımda, hepimizin ondan öğreneceği çok şey olduğunu düşünüyorum.

Kendi payıma, verimlilik dersleri almaya hazırım: O beş yılda hem de hapiste tam dört kitap yazdı! Ben aynı sürede dışarıda o kadar üretken olamadım ne yazık ki... Ama doğruya doğru, onun da dediği gibi, dışarıda o kadar özgür değiliz ne de olsa...

Gerçi sakın yanlış anlaşılmasın, içeride yazmak daha kolaydır demek istemiyorum. Haşa. Öyle bir imada bulunsam, maazallah Kibar Hanım romanın sayfalarından fırlayarak: “Çok özeniyorsan gel kodeste misafir edelim seni birkaç gün, bak bakalım yazabiliyor musun, canım benim!” diye ağzımın payını veriverir... Neme lazım!

Benim demek istediğim bambaşka... Selahattin Demirtaş hapisten çıktığı an, edebiyat ister istemez ikinci plana düşecek. Başka görevler ağır basacak. Siyasi bir lider olmak kolay iş değil, ağır bir sorumluluktur ne de olsa. Ona sadece partisinin değil, ülkesinin de ihtiyacı var kuşkusuz. Bu ülkenin geleceğinde önemli bir rol oynamak var onun kaderinde. Büyük olasılıkla hapisten çıkar çıkmaz, daha eşiyle, çocuklarıyla, dostlarıyla doyasıya hasret gideremedi, tümüyle keskin ve gergin bir siyasi mücadelenin ortasında bulacak kendini...

İyi de... Bu durumda edebi çalışmalarına ne olacak?

Leon Troçki'nin yaşam öyküsünü kaleme alan Isaac Deutscher, incelemesinin bir yerinde Troçki'nin edebi yazılarına da değinir, üslubunun gücünden söz eder. Hatta yaşamının son yıllarında siyasetle uğraşmaya devam ederek ve Dördüncü Enternasyonal'i kurmak için onca zaman harcayarak aslında bu yeteneğe yazık ettiğini belirtir. “Keşke edebiyatı seçseydi” der.

Gelgelelim, Troçki böyle bir tercih yapmak isteseydi bile yapabilir miydi? Tarih, toplumsal olaylar, sınıf mücadelesi, yaklaşan savaş, partisi, yoldaşları, düşmanları ona bu fırsatı verirler miydi? Ya da kendi vicdanı, siyasi inançları, sorumluluk anlayışı buna izin verir miydi?

“Çok özeniyorsan gel kodeste misafir edelim seni birkaç gün, bak bakalım yazabiliyor musun, canım benim!”

Selahattin Demirtaş hapisten çıktığı an, edebiyat ister istemez ikinci plana düşecek. Başka görevler ağır basacak. Siyasi bir lider olmak kolay iş değil, ağır bir sorumluluktur ne de olsa. Ona sadece partisinin değil, ülkesinin de ihtiyacı var kuşkusuz.

İleride Selahattin Demirtaş'ın yaşam öyküsünü kaleme alacak olanlar da eminim Deutscher'in-kine benzer bir ikilemde kalacaklardır. Bana sorarsanız, yazıya ve yazına bu kadar düşkün, düş gücü bu kadar taşkın, dili de yatkın bir aydınının tüm zamanını ve enerjisini siyasi mücadeleye ayırmak zorunda kalması üzücüdür açıkçası. Demokrasiyle asla barışamamış bir devletin boyunduruğu altında olduğumuzun göstergesidir bu. Çaresizlik. Bir tür kötü kader.

Biriken siyasi sorunları el birliğiyle ve hızlıca çözmek... Memleketi en kısa sürede düzlüğe çıkarmak... Barışı, demokrasiyi bir an önce tesis etmek... İvedilikle eşitsizliklere son vermek... Böylece yazar dostumun zorunlu olarak üstlendiği siyasi görev ve sorumlulukları hafifletmek ve bu sayede edebiyata vakit ayırmasını sağlamak, belki bu tatsız duruma bir çözüm getirebilir.

Çok mu iyimser, hatta safdil bir bakış oldu bu? Bizim ömrümüz bunları göremeye yetecek mi? Bilemedim. Daha doğrusu, faşizm illetinin kolay defedilemeyeceğini... Kapitalizm pandemi-siyle de kolay baş edilemeyeceğini biliyorum kuşkusuz. Saçlarımızı değirmende ağartmadık ne de olsa! Ama kim bilir? Belki hepimiz birlikte el atsak... Omuz versek... Düş gücümüzü ve iyimserliğimizi devreye soksak... Olamaz mı yani?

Biraz da Efsun gerek ola ki...

Kapitalizm ve totalitarizmin sarkastik eleştirisi

Karel apek'in romanı
'Semenderlerle Savaş', Ekin
Uřsaklı evirisiyle Jaguar
Kitap tarafından yayımlandı.

ali bulunmaz

Karel Çapek iyi bir gözlemciydi ve sarkastik bir üslubu vardı. Tanık olduklarını okurla paylaşıırken kimi zaman karamsar hikâyeler anlatsa da ironiden, kişileri tehlikelere karşı uyarmaktan ve umuttan vazgeçmedi.

1890'da doğup 1938'de ölen Karel Çapek, sömürgecilikle birlikte Avrupa'da hızla gelişen sanayinin yanı sıra kök salan milliyetçiliği ve Birinci Dünya Savaşı'nı gazeteci kimliğiyle izleyip yazılar kaleme aldı. Ardından, kazananları da kaybedenleri de memnun etmeyen ilk topyekûn savaşın, başka büyük bir çatışmayı tetikleyeceğini erkenden fark etti. Nazilerin iktidara gelişine ve totalitarizmin Avrupa'da günden güne yayılışına tanık oldu; bu gidişatı öykülerinde, romanlarında ve tiyatro oyunlarında sık sık işledi.

Çapek iyi bir gözlemciydi ve sarkastik bir üslubu vardı. Tanık olduklarını okurla paylaşıırken kimi zaman karamsar hikâyeler anlatsa da ironiden, kişileri tehlikelere karşı uyarmaktan ve umuttan vazgeçmedi.

İkinci Dünya Savaşı'na yetişemeyen Çapek, kapanmamış hesapların yakın gelecekte büyük bir sorun yaratacağını sezmişti: Aşırı üretimin yabancılaşıma, yabancılaşımanın da savaşa neden olacağını tarih bilgisi ve deneyimleri ona göstermişti. Metinlerindeki kahramanlar ve anti-kahramanlar da bu bilgi ve tecrübeden doğmuştu; öyküleri, romanları ve oyunları böyle şekillenmişti. Bir çatışma arifesini, savaşı veya salgın hastalığı anlattığı metinlerinde, bu bilgi ve deneyimlerin izlerine rastlamak mümkündü.

Çapek, sömürüye ve savaşa karşı eğilip bükülmeden tavır takınan bir yazardı. Asla taviz vermediği hümanistliği, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve yaklaştığını bildiği fakat yaşamadığı İkinci Dünya Savaşı öncesinde onu silah üreten fabrikalara, militan yetiştiren faşizme ve bu düzeni kabullenmeyenleri linç edenlere karşı kalemıyla mücadeleye yöneltmişti. Bu mücadelesi, yalnızca öykülerinde ve romanlarında değil, tiyatro oyunlarında da belirgindi: Çapek'e göre

Semenderlerle Savaş,
Karel Çapek, Çevirmen:
Ekin Uşşaklı, 288 syf.,
Jaguar Kitap, 2021.

İkinci Dünya
Savaşı'na
yetişemeyen Çapek,
kapanmamış
hesapların yakın
gelecekte büyük
bir sorun
yaratacağını sezmişti:
Aşırı üretimin
yabancılaşmaya,
yabancılaşmanın
da savaşa neden
olacağını tarih bilgisi
ve deneyimleri
ona göstermişti.

faşizme ve savaşa karşı, hem oyuncular hem de izleyiciler aynı derecede etkin olmalıydı. Bu etkinliğin özünü ise “tehlikelere karşı her zaman uyanık kalmak” oluşturunuyordu. 'Beyaz Veba'da faşizm kılığına giren hastalık ve onunla mücadele edenlerin hikâyesi tam da buna denk geliyordu.

Çapek'in faşizm ve totalitarizme karşı bir başka uyarısına 'Semenderlerle Savaş'ta da rastlıyoruz. Yazar, romanda yalnızca bu iki hakikate değil, onları besleyip büyüten kapitalizme de dikkat çekiyor.

SINIRSIZ MERAK VE KAPİTALİST OBURLUK

'Semenderlerle Savaş', ilk bakışta fantastik bir roman gibi görünse de Çapek'in, siyasi göndermelerle ve metaforlarla dünya tarihinin önemli dönemeçlerinden bazılarını kurmacaya katışı göze çarpıyor.

Çapek'in üç bölüme ayırdığı metin, en önemli metafor olan semenderin yeryüzüne gelişyle, daha doğrusu onların keşfiyle başlıyor. Tıpkı başka coğrafyaları keşfedip oralandaki halkların aklını çelen, ardından neredeyse tamamını köleleştirenlerin eylemlerini çağrıştıırıyor bu satırlar. Kaptan van Toch'un, semenderleri bulması ve onlara daha evvel bilmedikleri işleri öğretmesi de bu keşfe dâhil.

Semenderlerle yüzleşme, Çapek'in ömrü boyunca eleştirdiği sömürgeciliğe ve köleliğe dayanan kapitalizmin bir betimlemesi âdetâ. Semenderlere inci kabuklarını açmayı öğretmek, onları eğitip kâşiflere hizmet etmesi için evcilleştirmek ya da onlara silah ve yiyecek dağıtmak, yazarın kapitalizm göndermelerinden bazıları. “İnsan merakının sınırı yoktur” cümlesi ise hem bi-

limsel araştırmaları hem de bitip tükenmeyen kapitalist oburluğu hatırlatıyor.

Kapitalist oburluğa bir başka atıf, semenderlerin “fayda sağlanacak bir işgücü” olarak görölmesi ve daima denetlenmesi gerektiğine dair fikirlerin yüksek sesle dillendirilmesi. Dahası, patronlar arasında ücreti mukabilinde alınıp satılabileceklerinin düşünölmesi.

Çapek, tüm bu gelişmelerle birlikte, semenderlerin “evrimini” yani kendi alanlarından çıkıp insanlar arasına karışmasını; kendilerini geliştirip kültürel, ekonomik ve sosyal bağlamda yükselişini anlatıyor. Semenderler meslek sahibi oluyor, fikir dünyasına katkıda bulunuyor ve hızla yükselip önemli bir sınıfa dönüşüyor. İnsanlarla bütünleşmeleri nedeniyle belli bir noktadan sonra bir “Semender Sorunu” başlıyor. Tıpkı 1930’larda, Almanya’da Nazilerin kendi iktidarını sağlama almak için türettiği “Yahudi Sorunu”nu çağırıştırıyor bu. Öte yandan, kapitalist sistemin sermayedarlara karşı işçileri bir problem olarak görmesine de benziyor mevcut durum. Semenderlerin insan dünyasına karışması ve uygarlığın bir parçası hâline gelmesi, “tarihte yeni bir sayfa açılıyor” cümlesiyle karışılıyor.

Söz konusu yeni sayfa, semenderlerin insan dünyasına büyük göçüyle başlayan belirsizliğe de yorulabilir elbette. Çapek, bütün bu kapıları açık bırakıyor.

KATRANLI ÇİTLERLE ÇEVRELENEN SEMENDERLER

Semender Sorunu’nun nüveleri, “yabancıların” sosyal yaşamın hemen her noktasına nüfuz etmesiyle ortaya çıkıyor: “Semenderlerin yayıl-

Metinlerindeki kahramanlar ve anti-kahramanlar da bu bilgi ve tecrübeden doğmuştu; öyküleri, romanları ve oyunları böyle şekillenmişti.

Çapek, sömürüye ve savaşa karşı eğilip bükülmeden tavır takınan bir yazardı. Asla taviz vermediği hümanistliği, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve yaklaştığını bildiği fakat yaşamadığı İkinci Dünya Savaşı öncesinde onu silah üreten fabrikalara, militan yetiştiren faşizme ve bu düzeni kabullenmeyenleri linç edenlere karşı kalemiyle mücadeleye yöneltmişti.

ması elbette her yerde aynı kolaylıkta gerçekleşmemiştir; bazı yerlerde muhafazakâr çevreler, insan emeğiyle adaletsiz bir rekabet doğurduğu iddiasıyla bu yeni iş gücünün girişine karşı çıkmıştır; diğerleriyse semenderlerin küçük deniz canlılarıyla beslenmesinden dolayı balıkçılara zarar verdiğini ileri sürmüştür; bazıları da su altı tünelleri ve geçitleriyle sahil şeritlerinin ve adaların temelini zayıflattığını iddia etmiştir. Tamamen dürüst olmak gerekirse semenderlerin yayılmasına dair açıksözlülükle uyarıda bulunan birçok insan vardır ama kadim zamanlardan beri bu böyle olagelmıştır: Her yenilik ve ilerleme, muhalefet ve güvensizlikle karşılaşmıştır; fabrikalarda makine kullanımında da böyle olmuştur, semenderlerde de. Başka yerlerde de farklı türde anlaşmazlıklar yaşanmıştır ama semender ticaretindeki muazzam fırsatların hakkıyla ayırdına varan uluslararası basının desteği ve özellikle de bu yayınlarla el ele ilerleyen kârlı ve yaygın reklamlar sayesinde, semenderlerin dünyanın dört bir yanına yayılması canlı bir ilgi ve heyecanla karşılanmıştır.”

Çapek’in adını andığı “teknolojik idealizm” de semenderlerin farklı coğrafyalara gitmesini veya gönderilmesini kolaylaştırıyor. Semenderler, yeni bölgelerinde büyük projelerde çalıştırılarak geç kapitalizmin ucuz işgücü hâline geliyor ve medeniyetin eşik atlamasında önemli görevler üstleniyor.

Uygarlığın ve kapitalizmin serpilmesinde belirgin bir yeri olmasına rağmen semenderlerin toplumsal statüsü, üstlendikleri görevlerle eşdeğer değil: “Semenderlerin, tabiri caizse üretim sürecine dâhil edilmeleri yeterince kolay olsa da onların mevcut toplumsal düzene bir şekilde dâhil edilmeleri, daha karmaşık ve zordu. Toplumun muhafazakâr kesimleri yasal ve kamusal sorunları görmezden geliyordu: Semen-

Çapek'in faşizm ve totalitarizme karşı bir başka uyarısına 'Semenderlerle Savaş'ta da rastlıyoruz. Yazar, romanda yalnızca bu iki hakikate değil, onları besleyip büyüten kapitalizme de dikkat çekiyor.

derler, onlardan sorumlu olan sahiplerinin malıydı, dolayısıyla semenderlerden ve onların yol açabileceği zarardan da onlar sorumluydu. Yadsınamaz zekâlarına rağmen (diye iddia ediyordu bu kişiler), semenderler yasal bir emtia, bir menkul ya da mülkten başka bir şey değildi ve semenderlerle ilgili özel yasal düzenlemeler, kutsal özel mülkiyet hakkını zedeleyebilirdi.”

Pek çok yerde “katranlı çitlerle” çevrelenen (bir anlamda gettolara sıkıştırılan) semenderler, bazen dini bazen de ideolojik örgütlenmelerle birbirine arka çıkıyor. Çapek'in bu tasviri, 1930'ların sonunda Nazi Almanyası'ndaki uygulamaları akla getiriyor. Gerek kapitalist düzenin köleleştirip sömürerek kullandığı işçi sınıfının gerek Nazilerin dışlayıp yok etmeye uğraştığı komünist ve sosyalistlerle semenderleri özdeşleştiriyor âdeta Çapek. Bu da yazarın, hem İkinci Dünya Savaşı'na hem de Nazilerin, Avrupa ve dünyada estireceği terör rüzgârına dair romanın satır aralarına yerleştirdiği öngörülerden bazıları olarak dikkat çekiyor.

İRÖNİK VE FÜTÜRİSTİK BİR ROMAN

Semenderlerin sayısının artması ve nüfuz alanının genişlemesi, önyargı ve düşmanlıkları beraberinde getiriyor. Semenderler, uğradıkları pek çok haksızlığa ve hukuksuzluğa rağmen, barışçıl bir yaşam önerse de bu tavırları hoş karşılanmıyor, iki kesim arasında gerginlik had safhaya ulaşıyor.

Söz konusu gerginlik, çeşitli görüşmelerle giderilmeye çalışılsa da herhangi bir sonuç alınamıyor ve ardından küçük çatışmalar, yer ve su altında gerçekleşen bir savaşa dönüşüyor. Bu süreçte oluşturulmaya uğraşılan kamuoyu baskısı da her şeye tuz biber ekliyor: “Gazeteler -her biri kendi siyasi çizgisi doğrultusunda- semenderlere karşı yaptırım, kıyım, kolonileştirme

'Semenderlerle Savaş', ilk bakışta fantastik bir roman gibi görünse de Çapek'in, siyasi göndermelerle ve metaforlarla dünya tarihinin önemli dönemeçlerinden bazılarını kurmacaya katışı göze çarpıyor.

kampanyaları başlattı. Semenderlere karşı Haçlı Seferi, genel grev, hükümetin istifası, semender işverenlerinin tutuklanması, komünist lider ve eylemcilerin tutuklanması gibi güvenlik önlemlerinin alınması için çağrılarda bulundular. Kıyılar ve limanların kapatılması ihtimaline dair söylentiler karşısında halk alelacele gıda stoklamaya başladı ve tüm mallarda büyük bir fiyat artışı yaşandı. Sanayi kentlerinde zamlara karşı ayaklanmalar baş gösterdi; borsa da üç gün kapalı kaldı.”

Belirsizliklerin, huzursuzlukların, korkunun, nefretin, güvensizliklerin, kayıtsızlıkların ve megalomanilerin öne çıktığı bir zaman diliminde yaşanıyor bu savaş. Aynı 1930'ların sonunda Avrupa'yı saran trajedi dalgası gibi... Çapek, ahlaki ıstırapla yüklü bu süreci, kimi zaman epik kimi zaman siyasi bir anlatımla resmediyor.

Çapek'in semender metaforuyla birlikte, semenderlerin başlangıçtan savaşa ve sonrasına kadarki gelişim süreci, kapitalist sistem ve onun ürettiği totalitarizmin dünyayı sürükleyeceği dehşete ilişkin öngörüyle şekilleniyor. 1936'da yayımlanan romanıyla yazar, yakın gelecekte yaşanacakları tahmin etmekle kalmıyor, sonrasına dair belirsizliğe de atıf yapıyor. Dahası, sağlığı kaybeden bir dünyayı ve buradan doğan çatışmayı betimliyor.

'Semenderlerle Savaş', bu bağlamda hem politik göndermeleri hem de yakın gelecek tasavvuruyla Çapek'in okurlara giderayak armağan ettiği, ironik ve fütüristik bir roman olması bakımından da hayli değerli.

Suphi Varım: Yaptığım iş gerçek ile kuguyu bütünleştirmek

Suphi Varım'ın kaleme aldığı Rum dedektif Sokratis Eliseos'un maceralarından oluşan serinin sekizinci kitabı 'Sokratis ve Sisteki Gölgeler' Oğlak Yayınları tarafından yayımlandı.

okan çil

19. yüzyılın sonu,
20. yüzyılın
başındaki İzmir’de,
Rum dedektif
Sokratis Eliseos’un
maceralarından
oluşan serinin
sekizinci kitabı
geçtiğimiz günlerde
raflardaki yerini
aldı. Sokratis ve
Sisteki Gölgele
adını taşıyan kitap
Oğlak Yayınları’nın
Maceraperest Kitaplar
serisine ait.

Suphi Varım, Thule Büyücüsü adlı casusluk romanıyla polisiye edebiyattaki ilk eserini vermesinin ardından, Düello, Kâbus ve Gölge romanlarından oluşan Smirna Üçlemesi ile üretmeye devam etti. Bunun ardından, Dünya Kitap 2014 En İyi Telif Polisiye Roman Ödülü’ne layık bulunan ve Yunancaya da çevrilen Karalıktaki İki Ceset adlı romanını Kızıl Üçleme’nin ilk iki kitabı olan Smirna Kızılı ve Karanlığın Kızıl Geçidi ve Dedektif Çırağı adlı bir de gençlik romanı izledi.

Ancak Suphi Varım dediğimizde aklımıza evvela Sokratis serisi gelir. 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başındaki İzmir’de, Rum dedektif Sokratis Eliseos’un maceralarından oluşan serinin sekizinci kitabı geçtiğimiz günlerde raflardaki yerini aldı. Sokratis ve Sisteki Gölgele adını taşıyan kitap Oğlak Yayınları’nın Maceraperest Kitaplar serisine ait.

Biz de bu vesileyle Suphi Varım’la keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik.

'TARİH KİTABI YAZMIYORUM'

Kitabın yazım süreciyle başlamak istiyorum. Sokratis ve Sisteki Gölgele nasıl ortaya çıktı? Yazım sürecine dair bizimle paylaşmak istediğiniz neler var?

Sokratis hikâyeleri, tarihin belirli dönemlerinde geçer. Mesela İkinci Meşrutiyet, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı... Bazen de geri dönüşlerle Paris Komünü’ne, 1905 Rus İhtilali’ne... Sokratis ve Sisteki Gölgele, Birinci Dünya Harbi’nin 1915 yılını kapsıyor. Bir cinayetten hareketle, savaşın çeşitli sınıflara mensup roman karakterlerine nasıl yansıdığını, onların

Sokratis ve Sisteki Gölgele,
Suphi Varım, 208 syf.,
Oğlak Yayınları, 2021.

Sokratis hikâyeleri, tarihin belirli dönemlerinde geçer. Mesela İkinci Meşrutiyet, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı... Bazen de geri dönüşlerle Paris Komünü'ne, 1905 Rus İhtilali'ne... Sokratis ve Sisteki Gölgeleler, Birinci Dünya Harbi'nin 1915 yılını kapsıyor

duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını nasıl etkilediğini ele aldım. O yıllarda, İzmir'in kozmopolit yapısını oluşturan gayrimüslimlere yönelik baskılar var. Basına da... Hikâyede bunlara değindim. Yazma öncesi ve yazma süreci uzun soluklu araştırmaların ürünü oldu. Döneme ilişkin tarihsel yapı, olaylar ve mekânlar, birçok kaynağın incelenmesine dayandı. Tarih kitaplarını, aile anılarını okumak, kartpostalları ve fotoğrafları incelemek, haritalara göz gezdirmek, uzmanlarla görüşmek gibi. Ancak şuna dikkat çekmek isterim: Tarih kitabı yazmıyorum. Yaptığım iş, gerçeklerin ve yaşanmışların üzerine hayali bir kurgu inşa etmektir, gerçek ile kurguyu bütünleştirmektir. Bu yolda hikâyeyi tasarlarım. Yazma sürecinde hayli değişir tabii. Yeni olaylar ve karakterler eklerken, bazılarını dışarıda bırakırım. Ayrıca yeni araştırma kaynaklarına yönelirim. Özetle, yazma sürecim sil baştanlarla doludur. Bence yazma eyleminin en meşakkatli tarafı budur. En keyifli yönü de ortaya çıkmış metni ince iş yaparcasına işlemektir, zenginleştirmektir.

Serinin diğer kitaplarıyla kıyasladığımızda Sokratis ve Sisteki Gölgeleler'in ilk göze çarpan farkı, olayların bu kez bir adada, Makronisi Adası'nda geçiyor olması sanıyorum. Adada işlenen bir cinayet sonrasında gelişen olaylar, okuru adanın tarihine, oradan da korsan hikâyelerine götürüyor. Peki mekân olarak özellikle mi bir adayı tercih ettiniz? Ada, konum itibarıyla daha yalnız ve ürpertici görünüyor sanırım.

Romanlarım, genelde İzmir'de geçer. Bununla birlikte Sokratis hikâyelerinin İstanbul'da veya İzmir'in Kilizman ve Foça gibi yörelerinde geçen kısımları da vardır. Romanda mekâna çok önem verdiğim ve onu âdeta bir karakter ola-

Sokratis ve Sisteki Gölgele’de ana mekân Makronisi Adası’dır. Oraya gelene kadar da İstanbul’dan, Manisa’dan bölümler vardır. Makronisi civarındaki adalar da kısaca yer alır. Hep ada polisiyesi yazmak istediğim için bir adayı mekân olarak seçtim.

rak gördüğüm için farklı mahaller kullanmayı severim. Sokratis ve Sisteki Gölgele’de ana mekân Makronisi Adası’dır. Oraya gelene kadar da İstanbul’dan, Manisa’dan bölümler vardır. Makronisi civarındaki adalar da kısaca yer alır. Hep ada polisiyesi yazmak istediğim için bir adayı mekân olarak seçtim. Adayı yüzde yüz gerçeklikle yansıttığımı söyleyemem. Mevcut verilerden hareketle orada gotik bir evren yarattım. Manastır, tımarhane, saat kulesi, deniz gözetleme kulesi, viraneler, bu evrenin parçaları oldu. Dediğiniz gibi ada ürkütücü bir görünüm sunar. Tekinsizdir. Fırtınalı ve sisli hava, dalgalı deniz gibi unsurlarla bu tekinsizliği sergilemeye çalıştım. Korsan öyküleri ile bazı ürkütücü söylenceler buna eşlik etti. Tabii bu söylenceler İzmir ve çevresindeki adaların insanları arasında farklı biçimlerde dillendirilir. Zaman içinde değişir. Sözlü anlatım kültürünün parçalarıdır. Ben de romanın kurgusuna göre bunları kendimce yeniden kaleme aldım.

'SOKRATİS, DUPİN VE HOLMES GELENEĞİNDEN BİR DEDEKTİFTİR'

Rum detektif Sokratis Eliseos çok ilginç bir karakter. Hem eğlenceli, espritüel, hem de son derece ciddi ve mesafeli. Dine ve din adamlarına karşı. Korkusuz, aynı zamanda tutkulu ve sevecen. Peki bu karakter nasıl ortaya çıktı? Onu diğer dedektiflerden ayıran yanlar neler?

İzmir’in kapitalist dünyaya eklemlendiği dönemde Avrupa’da ve Amerika’daki şirketler namına çalışan ve ticari ajan diyebileceğimiz kişiler var şehirde. Yurt dışındaki firmaların ticaret yapmak istediği İzmirli firmalar hakkında bilgi topluyorlar. Odaklandıkları konular üç aşağı beş yukarı şöyle: İzmirli şirket taahhütle-

Sokratis hikâyelerini yazmaya devam edeceğim, ama ne kadar sürer bilemem. Belki onuncu belki de on beşinci kitapta bırakır, başka bir hafiyeyle ve başka bir devirde yola devam ederim.

rini yerine getirebilir mi, üretimi yeterli midir, ticari itibarı yüksek midir? İşte bunları araştırıp yurt dışındaki firmaya rapor yolluyorlar. Sokratis, yirmili yaşlarında bu tür işlerle uğraşıyor. Sonra cinayetten şantaja ve adam kaçırmaya kadar çeşitli suçları aydınlatmak için çalışan geleneksel bir özel dedektife dönüşüyor. Kendini bir dâhi olarak görse de suçları araştırırken sık sık hata yapar, kanıtlardan tutarsız neticelere ulaşır. Ama nihayetinde zekâsını işleterek muammayı aydınlatır. Ara sıra tabancasına davransa da gizemi kaba kuvvetle değil, muhakeme yoluyla çözer. Dupin ve Holmes geleneğinden bir dedektiftir. Mike Hammer ekolünden hafiyelele hiç benzemez. Entelektüel yönü vardır. Komünist Manifesto'yu okur. Gazete tefrikasından da Gorki'yi... İki arzusunu gerçekleştirmeye çalışır. Birincisi, polisiye yazarı olmak. Boş vakitlerini polisiye hikâyeler yazarak değerlendirir. Yayıncılar bu öyküleri basmaya yanaşmayınca köpürür. Zira muhteşem bir yazar olduğu kanısındadır. Diğer isteği, tecrübelerinden yararlanarak özel dedektifliğin kuramını yazmaktır. Hep üstünde düşünür. Ancak kalem oynatmaya henüz başlamamıştır. Herhalde emekliliğine kalacak. Evlidir. Eşi Elenka, bazı muammaların çözümünde ona yardımcı olur, Sokratis'in gözünden kaçan hususlara dikkatini çeker ve esrarın aydınlatılmasında önemli bir işlev görür. Kısaca, böyle bir hafiye işte.

Sokratis serisi 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başındaki İzmir sokaklarını mesken tutan bir dizi gizemli maceradan oluşuyor. Modern teknolojiden arınmış, kameraların, izleme cihazlarının, cep telefonlarının, hızlı arabaların olmadığı bir polisiyenin avantajları dezavantajları nelerdir?

Esasında Osmanlı'ya kadar giden bir polisiye tarihinin sahibiz. Bu türle son yıllarda karşılaşmadık. Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne değin polisiye kaleme alan yazarlar, polisiye yayımlayan yayınevleri var. Çevirmenlerimiz de...

Böyle bir ortamda dedektifin yapabileceği iş bellidir. Kurbanın yakınlarıyla, tanıklarla ve şüphelilerle görüşmek, mağdurun geçmişini incelemek, suç mahallinde ipucu ve kanıt aramak gibi. Muammayı çözüm, büyük ölçüde muhakemeyle dayanır. Hızlı araba deyince de kaç atın koşulu olduğuna bakıyoruz. İlk Sokratis serüvenleri lando ve kupa tarzı arabalarla başladı. Faytonları da unutmayalım. Son maceralarda tek tük de olsa devrin otomobilleri görünüyor. Modern toplumun olanaklarıyla karşılaştırdığımızda tarihî polisiye yazmanın böyle kısıtları var elbette. Aslında Sokratis'in yaşadığı yıllarda suçu aydınlatmaya ve suçluyu bulmaya yönelik teknikler, günümüzdeki kadar gelişmiş olmasa da mevcut. Bunları hikâyelere eklemeye gerek görmedim. Araştırmadım da. Sokratis'in kendi çabalarıyla inceleme yapması, akıl yürütmesi ve gizemi muhakemeye dayanarak çözmesi bana daha cazip geliyor. Bu açıdan kendimce bir dezavantaj olarak görmüyorum. Zaten suçu tamamen teknolojiye dayalı olarak çözmeyi ön planda tutan polisiyeleri sevmem.

'OSMANLI'YA KADAR GİDEN BİR POLİSİYE TARİHİNE SAHİBİZ'

Sokratis serisinin belirlediğiniz bir ömrü var mı, yoksa hayatın akışına mı bırakıyorsunuz? Polisiye bir seri yazmak, bütünlüklü bir evren yaratmak, diğer bir deyişle hep aynı sokaklarda dolaşmak keyifli bir alışkanlık. Bu konu hakkında neler söylemek istersiniz?

Sokratis hikâyelerini yazmaya devam edeceğim, ama ne kadar sürer bilemem. Belki onuncu belki de on beşinci kitapta bırakır, başka bir hafiyeyle ve başka bir devirde yola devam ederim. Elbette semtleriyle, mahalleleriyle ve sokaklarıyla bü-

Eski gazetelerde yerli veya yabancı polisiye tefrikalar yer almış. Demek ki polisiye o dönemlerde de popüler. Bu popülerlik günümüzde katlanarak sürüyor.

tünlüklü bir evren yaratmak keyifli bir süreç. Bir de bu, Sokratis polisiyelerinden önceki Simirna Cinayetleri üçlemesine kadar giden bir yazma eylemi. Demek ki yazarlık yaşamımın tamamı hep o devirleri kurgulamakla geçmiş. Ama bu, gelecekte tekrara veya yeknesaklığa düşmek gibi risk de taşıyor. Bu nedenle Sokratis serisinden sonra tarihin daha farklı dönemlerine yelken açmayı planlıyorum. Hangi dönemdir, şimdiden bir şey söylemek zor. Düşüncelerim farklı alanlarda gidip geliyor. Değişik projelerim var. Antikçağ tarihine meraklıyım. Ola ki Antik Simirna'da, Bayraklı Höyüğü'nde geçen bir polisiye kaleme alırım. Bir de politik kurgu odaklı casusluk romanı planım var. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yılları... Bakalım, zaman neyi gösterecek?

Son yıllarda polisiye edebiyatta bir yükseliş söz konusu. Bu durumun, özellikle dijital platformlardaki yerli polisiye dizi ve filmlerinin kendilerine çokça yer bulmasıyla bir alakası var mı sizce? Yerli polisiye özelinde değerlendirsek bu iki durum arasındaki ilişkiye dair neler söylemek istersiniz?

Esasında Osmanlı'ya kadar giden bir polisiye tarihine sahibiz. Bu türle son yıllarda karşılaşmadık. Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne değin polisiye kaleme alan yazarlar, polisiye yayımlayan yayınevleri var. Çevirmenlerimiz de... Eski gazetelerde yerli veya yabancı polisiye tefrikalar yer almış. Demek ki polisiye o dönemlerde de popüler. Bu popülerlik günümüzde katlanarak sürüyor. Bunun yerli polisiye dizi ve filmlerin ekranlara daha sık gelmesiyle bağlantılı olduğu kanısında değilim. Bence konu, Türk polisiye yazar ve yayınevi sayısının eskiye oranla artmasıyla bağlantılı. Ayrıca kitap fuarları, imza günleri, polisiye söyleşileri, pazarlama ve satış

Tamamen Sokratis romanlarına yoğunlaşmış durumdayım. Tarih okudukça gelecekte ne yazabileceğime dair kısa notlar alıyorum.

tekniklerinin eskiye oranla gelişmesi polisiyeye ilgiyi çekiyor. Onu daha tanınır hâle getiriyor. Tabii 221B ve Dedektif Dergi gibi mecmuların polisiye kültürünün gelişmesinde katkıları olduğunu unutmayalım. Türkiye Polisiye Yazarlar Birliği de türün tanınmasında önemli rol oynuyor.

Şu sıra, Sokratis serisinden ayrı yeni bir çalışmanız var mı?

Hayır, yok. Tamamen Sokratis romanlarına yoğunlaşmış durumdayım. Bir de az önce bahsettiğim Sokratis sonrası projeler... Tarih okudukça gelecekte ne yazabileceğime dair kısa notlar alıyorum.

"Bir cinayetle hareketle, savaşın çeşitli sınıflara mensup roman karakterlerine nasıl yansıdığını, onların duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını nasıl etkilediğini ele aldım."

gazeteduvar

gazeteduvarkitap